

ЧАДЪЫЧАК

Балдарга электрон-онлайн журнал № 2-2022
Алтай Республиканын үредүлик ле билим министрствозы

САКЛАЙ ЛА КАНПЕТТЕР

Энези школго барып јаткан Саклайды токтодып, онын портфелине 15 болчок шоколад канпет салды.

– Сенин клазында – он беш бала, ончозына бирденг үлештирип берерин. Үлешкени – үстү.

– Је – деп, Саклай портфелин јүктенеле, мендеп, школ јаар базып ийди.

Портфельде канпеттер калырап, «Бир болчогын јип ийзен» деп, Саклайга айдып тургандый болды.

Саклай токтой түжеле, портфелин ачты. Бир канпетти чыгарала, јип ийди. «Баш ла бол, эмди не болорым, балдарга канай үлеерим?» деген ал-сагышка түшти. «Бир балага канпет јетпес. Кемге де бербес керек. Је кемге? Айаруга бербезим, ол меге јараш јуруктарлу бичигин карамдаган. Јок, Айаруга берер керек, ол математикананг меге

жаантайын болужып јат. Чеченге бербезим. Ол мени «Сопляй» деп шооткон.

Саклай школго једип келди. Класстын балдары – ончозы јеринде. Ол уур-күч үшкүрип, баштыкта канпеттерди портфелинен чыгарала, партанын үстине салды.

– О-о, Саклай нөкөрим тату курсак экелген туру не – деп, Чечен сүүнди. – Сен – менин чындык нөкөрим. Шоотконымды кайра аладым, јаманым ташта – деп, ол колын берди.

Саклай удур колын база береле айтты:

– Чечен, кампетти үлештирзен.

Чечен кажы ла балага бир болчоктон берди. Јаңыс Саклайга јетпеди.

– Сеге канпет јетпеди – деп, Чечен канпеттин чаазынын болчоктоп унчукты.

Саклай балдарла кожо канпетти јиир күүни келип те турза, јаагын тудунды:

– Бүгүн менин тижим оорыйт – деп, ол арга јокто айтты. – Тату курсак јиирге јарабас деп, эмчи јакыган.

Балдар Саклайды эбире туруп, кажызы ла килегендү сөстөрүн айдыжат.

Бу сөстөр Саклайга канпеттен деп тату билдирген.

АЧАП ЧАЙ

Сары күс келерде, ончо куштар кара жыштын жаказына жуулдылар. Не десе, жылу жерге барар ой жеткен. Олор жети күннин туркунына кыйгырыжып, «Ончозы мында ба? База кемизи келбеген?» дежип, бой-бойын жууп турдылар. Мынайда жоктожып келерде, жангыс Чай жок болды. Мүркүт жаш Күртүкке Чайды экелзин деп жагыды. Күртүк канадыла сыгырып, көйү мөштөрлү өзөккө једип келди. Көргөжин, Чай мөштин төзинде түшкүн тобого терип, оны сайлап, жыргап јаткан болтыр.

– Күндүлү Чай, слерди јетинчи күн сагып жадыс. Жылу жерге атанар ой жеткен – деп, Күртүк айтты.

– Је-је, тегин жерге балыраба. Жылу јер јаар учарга мендеш жок. Мындагы кузуктын көбин көр. Мындый көп курсакты канай таштайтан.

Күртүк ойто кара жыштын жаказына једеле айтты:

– Чай кузук чертип отуры. Бисле кожо учарга, мендеп турганы жок.

Экинчизинде Мүркүт Чайга түрген учушту Карчаганы ийди. Карчага јаан жышка једеле, тенери түбинен көрөр болзо, Чай жоон мөштин төзинде кузук чертип, чокыжын тазырадып-кыјырадып отурды.

– Ой, Чай, жылу жерге барар ой жеткен! – деп, Карчага айтты.

– Болор, болор, калас мендебегер! – Чай кыјырап чыкты. – Сондобозыс. Узак јорукка баргалакта, эмеш ажанып албай.

Адакы учында Мүркүт чукулданала, куштарды баштап, жылу јерди көстөп учты. Чай десе кузукты база јети күн чертти. Сегизинчи күнде јаан үшкүреле, чокыжын канадыла арчыды. «Жок, ончо кузукты јиирге, күч жетпес. Тийиндерге арттырбаганча болбос» деп, Чай бойына айтты.

Чай кара жыштын жаказына учуп келзе, мөштөрдин бүрлери ончо јерге төгүлип калтыр. Будактар куу шыйдам бололо, эзинге сыгырыжат. Не болгон десе, түмен куш Чайды сагып турала, мөштөрдин ийнелерин јип салган болтыр. Агаштардын төзин көргөжин, апагаш кар жаап салгандый. Онызы не десе, он төрт күннин туркунына куштар Чайды сагып турала, бийтенип, јундарын төккөн эмтир.

Эн жышты көрөлө, Чай ачу-корон ыйлады, чокыжыла кыјыратты.

Ол төгүлген изү јаштан улам, Чайдын көзи эбиреде кызарып калган. Онон ло бери Чай кызыл көстү јүргенче. Жылу жерге де барбай, Алтайда ла артып калат.

Сурайа Сартакова

ПӨТҮКТЕР СОГУЖАТ

Суулап барадым көнөктү,
Чичке жолло өдөдим.
Же кенейте алдымда
Эки пөтүк согужат.
Канайдатан, не болор?
Мыны канай эм өдөр?
Эки калжу согужат,
Жолдон туура бир чыкпайт.

АЙУЧАКТЫҢ ЧЫККАН КҮНИ

Бүгүн Айукактын чыккан күни. Айылчылар да көп болор. Же энг ле озо Айукакты Койонок нөкөри уткуды. Уткуул сөстөрлү самара-бичик ийди.

Олор экү былтыр жайгыда танышкан. Айукак Койонокты коркыбаска, күчтү болорго таскаткан. А Койонок дезе Айукакты капшай жүгүрерине, бийик секирерине үреткен. Же энг ле артыгы: Койонок Айукакты кычырарга, тоолоорго үредип салган.

Эмди олор экү – арка-ташта энг ле ырысту анычактар. Ненинг учун дезе, олор бичип, кычырып ла тоолоп билер.

Бу жуукта Койонок соокко өдөлө, оорып калган. Нөкөрининг чыккан күнине де келип болбос.

Айукак нөкөрининг ийген уткуулду самаразын катап-катап кычырып, төжине жаба тудат. Онон ойто ло кычырат:

Чыккан күнингле, нөкөрим,
Акту күүнимненг уткуулым.
Сүүнчи, ырыс күүнзейдим,
Сениле кожо сүүнедим.

Жайгы жаланг чечеги
Жолында сенинг жайылгай.
Куштар, андар – ончозы
Бүгүн сени алкагай!

Борис Самыков

КЕЛЕСКЕН

Африка деп алтайда,
Лимпопо деп талайда
Жааны коркыш келескен –
Тойбос жутпа-ачана
Сугатка келген аңдарды
Жажынала кетеп жат,
Кестенкейи ас аңдарды
Жара тарттып, жудуп жат.
Бегемоттор оны сүрерде,
Слондор база болушкан.
Же келескендер
Там ла көптөгөн,
Африкага бадышпай,
Талай-тенгис кечеле,
Жер үстине таркаган.

БУ КОКЫР ЈУРУКТАРДА ТАНЫКТАРДЫ БИЛЕРЕЕР БЕ?

ШАРАДАЛАР

Мен – куш.
Је Т-ны К-га солыза,
Ширее меге керек болор.
(наак)

Мен – јерлик тынду.
Је Н таныкты солызан,
Тенериге мен чыгарым.
(йа)

Айлым менинг – тенгери.
Уч таныгым солызан,
Сууны да кечеринг. (нүк)

Эң озо мен – кулун,
Оноң болорым – јабага.
Ээчиде адым – ...
Балдар оны тапкай.
Оноң Й-ды Л-га солыза,
Суу јараттай өзөрим.
Л-дын ордына Н тургажын,
Сен уйқунаң турарын.
(йат, лат, нат)

ТӨРТ чак

Өркө тудар чак ..
Бөрүкте јараш .. чак.
Сууда јаан чак ...
Нек-сак салган чак.
Тузалу өзүм, ады оның ... чак.
Моркоп тумчукту Кар-....чак.

Јаан јашту тарбаган
Өркөлөрдү арбаган:
Бодоп магтап жүрбегер,
Көлүк алдына кирбегер.

Ўқүге келди түлкү,
Айтты: эмди бис экү
Түни-түжи аңдаарыс,
Тойу-ток јадарыс.

ЧҮМДҒИДИК

КЕМ БУРУЛУ?

Бир күн Амырға Киске ле Чычкан келди.

– Амыр, бис экүнинг кемибис бурулу? – деп, Чычкан куучынын баштады. – Мен де слердин айылда журтайдым. Же жангыс потпойлодо. Анда меге якшы-ы, серү-үн. Бир катап столдын үстинде сырды кемирип жадарымда, Киске мени кап ла туткан. Ары-бери чачып, канайып кыйнабады деер. Карын, полдын жыртыгы учураарда, айрылып качкам.

– Чып-чын – деп, Киске куучынга киришти. – Менде уурчыларга килемжи жок.

– Киске, сен де кезикте уурданып жадын. Казанда каймакты канайда жалаган эдинг? – деп, Чычкан маказырады.

– Бир ле катап ондый болгон – деп, Киске актанды. – Эмди андый болбос, уурданбазым!

– Мен, мен курсакты кайдан аларым? – деп, Чычкан ыйламзырады.

– Сен, Чычканак, Киске уйуктап калза, араайынан уурданып ла тур – деп, Амыр килегендү айтты. – Слер экилбегер якшы, кажыгарда да буру жок. Эмди бу менин курсагымды үлежип жииктер – дейле, Амыр ол экүге каша салып берди.

Курайдын орто үредүлү школынан келген журуктар

«От-Энеге – баш болзын!»,
Ару-Санаа Каланакова, 6 «А» класс

«Алтайды ару тудаактар»,
Алиса Ельдепова, 2 «Б» класс

Жас келди Алтайга.
Күннинг чогы жылу-жылу.
Сүүнип учат чымылдар,
Көрүнип келди конгыстар.

Мен ойто ло школыма
Үредүге барадым.
Жайгы каникул келерин
Энчикпей ле сакыйдым!

Амыр Кудрешев

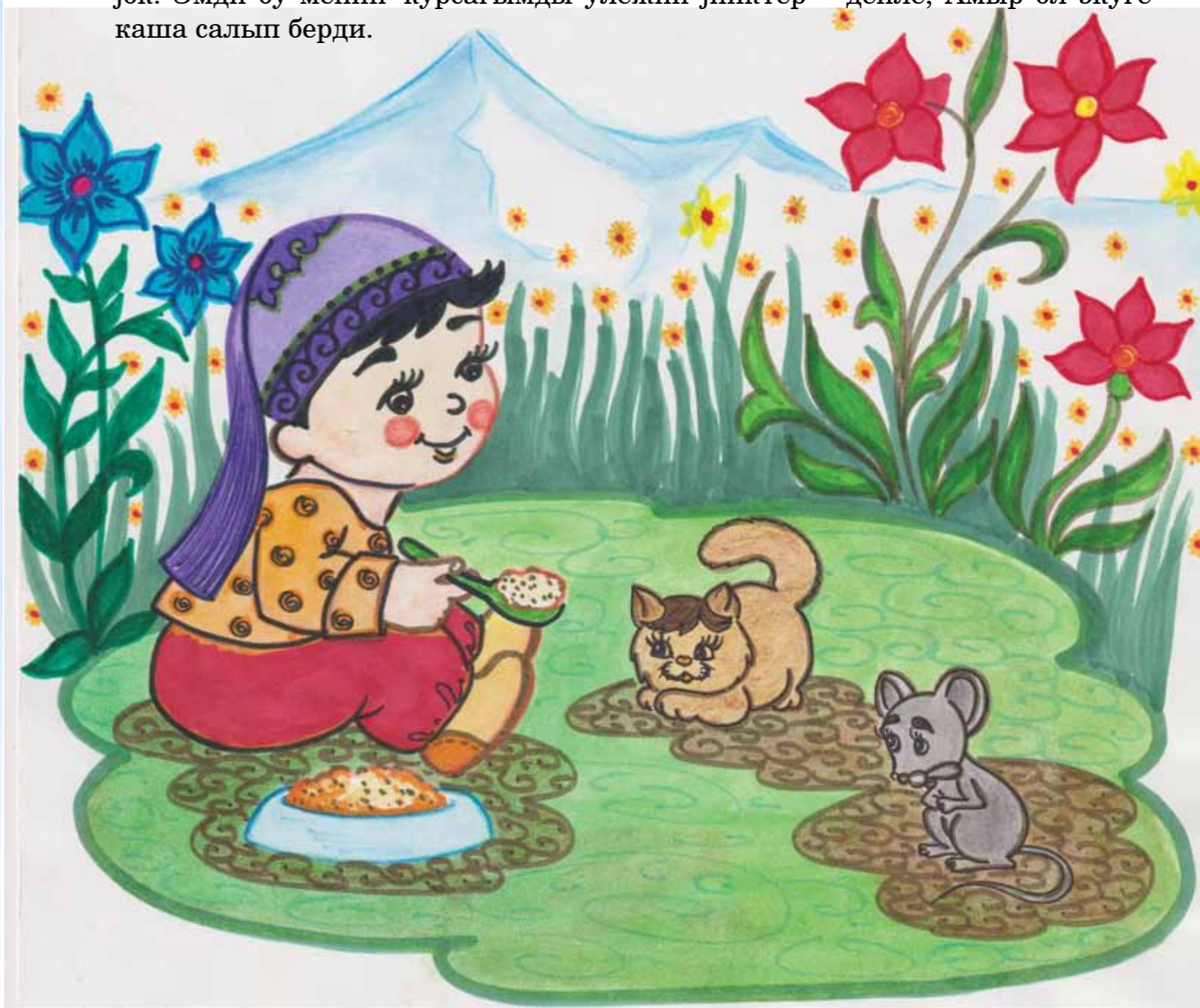
«Байрамла!!!», Анелия Болтокова, 1 «А» класс

«Антыгарлу најылар»,
Илья Алмадаков, 2 «А» класс

«Жайды сакыйдым»,
Амира Чичинова, 1 «А» класс

МЕНИН КҮЧҮГИМ

Менин бошпок күчүгим –
Антыгарлу нөкөрүм.
Мени ээчип ол жүрет,
Кискелерге ол үрет.

Киске качып мангаза,
Сүүнип оны сүрүжет.
Агашка чыгып жажынза,
Алдында кетеп отурат.

Кетеп-кетеп, арыйла,
Колун жастанып уйуктаар.
Киске дезе калыйла,
Оны өчөп каткыар.

КӨЛӨТКӨЛӨР ӨЙНӨЙЛӨ

Кабык-курт

Кыбыннын стенелеринде жүзүн-базын
ан-куштардын ла курт-коныстардын
сүр-оборлоры жүрер аргалу деп, сен
билерин бе?

Энирде лампа стенени жарыдып ийзе,
анда көлөткөлөр чокум көрүне берер.
Сен жүк ле колдоруннын болужыла
кандый ла тындунын сомын көргүзүп
ийер арган бар.

Бажыннын ла ийиндериннин
көлөткөлөри колдоруннын көлөткөзүн
бөктөбөс этире стененин жанына
туруп ал. Журукта көргүскени аайынча
колдорунды тут.

Сабарларынды кыймыктадып ийзен,
ийттин көлөткөзи оозун ачып үре
берер, куш канаттарыла талбынар,
ат кулактарыла кымынар, жүргөмөш
буттарын кыймыктадар.

Лампаны стененен эки-үч метрге
ырада тургузала, одын чике стене жаар
бурып салза, көлөткөлөр чокум көрүнер.

Сенин алдында көлөткөлөрдүн бир
канча журугу. Айса болзо бойун
да кандый бир көлөткө сананып
табарын. Ол тушта сенин айлында
көлөткөлөрдүн театрынын жылбилү
энири өдөр.

Көлөткөлөрдү эки кижиге көргүссө,
бүдүн сценка да ойнолор аргалу.
Темдектезе: ийт үрет, куш дезе
анан качып учат.

Жүргөмөш

Ат

Куш

Ийт

МОДОР СӨС

Кайчы, кайчы “калт” этти.
“Калт” этти деп, кем айтты?
Бее сааган кул айтты.
Кул айткан деп, кем айтты?
Кутуктагы чал айтты.
Чал айткан деп, кем айтты?
Чал-буурыл өбөөн айтты.
Өбөөн айткан деп, кем айтты?
Уй сааган эмеен айтты.

Бу 2 журуктын 5 башказын табыгар.

